

SPOMINI

Potrkavanje na Polici

Zahotelo se mi je, ko sem se spomnil, kako je ob sobotah popoldne potrkavalo pri svetem Pavlu.

Te Cankarjeve besede me spremljajo, odkar sem jih pred davnimi leti prvič prebral. Tudi jaz sem namreč zvonjenje ob sobotnih popoldnevih podobno občutil, v tistih odmaknjenih letih mladosti, ki sem jih preživel doma, na deželi, še posebno sprejemljivo in prisrčno. Mladostna doživetja, organsko povezana z vsem nadaljnjim življenjem, odločilno vplivajo na ves človekov razvoj, tako močno, da se na stara leta še posebno rad miselno vrača v tisti »nikoli več«.

Kakor mi od časa do časa v ušesih zazveni Ipavčev Iz stolpa se mi zvon doni ali ljudska Pa zagorski zvonovi prav mило pojo, tako ne morem preslišati sobotnih potrkavanj na Polici, kajti vsakdo domala enako ali vsaj posebno oziroma po svoje sprejema lepoto ne glede na kraj in čas oddajanja in sprejemanja.

Zame je bilo tako pred sedmimi desetletji, takrat, ko je vladala drugačna miselnost, takrat, ko smo bili, posebno kmečki otroci drugače vzgajani, ko je bila naša duša (oh, ta duša!) sprejemljiva za lepoto, ki je danes bolj ali manj presliševana, da ne rečem odtujevana ali celo osovražena.

Stopite z menoj petdeset, šestdeset in več let nazaj v za marsikoga ali večino sivo preteklost, na deželo, dobro uro hoda od Grosuplje proti vzhodu. V hribe tako rekoč, kakor so tedaj rekli dolinci. To je vas, ki je imela v moji mladosti okoli petdeset hiš, a precej več prebivalcev kot danes. Tu štejem le prave poliške hiše od nekdanj, ne pa številnih vikendov, ki se danes vse bolj bobnotijo po zemlji naših takratnih Poličanov oziroma njihovih potomcev. Takrat so ta prostor polnili ko mrvilje pridni ljudje, ljubezen, ki pozna predvsem seve. Iskre koniče, pohlevne voliče je zamenjal vsemogočni, žal, brezčutni traktor. Toda menda smo zahtevali napredek, napredek za vsako ceno, ali ne? No, zdaj ga imam.

Pa le stopimo tja gor in uživajmo, kakor sem jaz takrat. Sobotno popoldne pod Goricanami. Oče kosi inkarnatko, močno dišečo rdečo deteljo, ki tako lepo, prijetno diši. Jaz grabim za njim. Črni hrusta, se otepa obadov in od časa do časa pogleda proti nama ali nazaj proti vozu. Cerkevna ura odbije štiri popoldne. Še preden me spreleti pomisel, da bo zdaj zdaj zazvonilo v oznanilo praznika oziroma nedelje, se že oglasi mehko potrkavanje na veliki zvon. Komaj zaznaven veter pihlja in v rahlih valovih donaša in odnaša prijetne glasove, da prihajajo do ušes zdaj močnejše zdaj šibkeje, kot bi jih nevidna roka z ogromno vevnico odvezemala in sipala na vse strani. Nežno ubrano se v enakomernem ritmu ponavljajo doni bronastih zvonov, ki uhajajo skozi štiri visoke line na majsko dehtečo in drhtečo pokrajino: dō-dōn-dōn... tin-ton, tin-ton, tingl-tongl-tongl... Doživetje, ki mu ni para.

Igraje delam in se samo bojim, da ne bo prekmalu nehala tam gori v zvoniku. Z očetom se sijajno razumneva, pa topot ne govori. Gotovo tudi on uživa z menoj... In najine besede bi samo motile to svečanost. Poletno topel pomladanski dan je sredi maja. Zašebetata ptica, ki se proti nji zakadi ujeta. Miška steče pred plazilko, ki se ustraši mene. Drugič ne bo ne mene ne mojih grabelj in tedaj bo kača požrla miško in prepelica bo postala plen močnokljune uje. Vmes pa zvonovi in potrkava, življenje cvete in umira: medtem ko eni uživamo, drugi padajo. In življenje teče svojo pot in se ne zmeni za »malenkosti«, kot se ne zmeni veseli potok, če nekaj kamenčkov pusti ob strugi, neznatno droben pesek in mivko pa nosi daleč daleč.

Med skošnikoma stoji konj, vprežen v samec, in enakomerno hrusta sočno deteljo, ki tako lepo diši po svojem značilnem soku in eteričnih oljih trav, pomešanih mednje. Od časa do časa dvigne glavo, zahrza in zaprha, se otrese obadov in muh, pogleda nazaj proti vozu, kot bi hoteli videti, če je že naložen, nato spet seže z gobcem v red. Medtem ko grabim okoli njega in mečem krmo na voz, me vse pogosteje pogleduje, češ da naj ne hitim, saj tudi on čuti spremembo, to prazničnost pred počitkovnim dnevom. Zdi se, da uživa v detelji kakor jaz v zvonjenju in potrkavanju.

Oče neha kositi, jaz kmalu za njim grabiti. Do konca naložim, a na tleh ostane še toliko detelje, da moram zlesti na voz in pošteno potlačiti, preden utegnem potem na tleh vso košnjo zmetati, kamor spada. Poženem in konj komaj premakne pezo. Do kraja pograbil, zmečem na voz, zasadih koso v vrh ogromnega kupa, položim grablje poleg in skozi zvečim vile.

»Greste na voz?« vprašam očeta.

»Ne, ne!« mi prijazno odgovori. »Spotoma bom pogledal, kako raste v zelniku.« Obrzdam Črnega, odvežem vajeti, držeč jih v roki, zlezem na visoki kup in ubogljiva žival premakne težo, ne da bi čakala, da se udobno namestim in rečem: »Hi, Črni!«

Po krajšem presledku se spet oglasi veliki zvon, vmes pa potrkavanje ki me spremlja do doma. VID AMBROŽIČ

Piše dr. BORIS KUCHAR

V mesecu sušu se v tem letu zvrstijo skorajda vsi pomembnejši dnevi in prazniki povezani z veliko nočjo. To so postne nedelje, postne srede in petki, dnevi, ko je bil včasih zapovedan strogi post. Nato sledi še cvetna nedelja in vsi znameniti dnevi velikega tedna. Vse to je povezano s spoštovanimi verskimi obredi in ljudskimi šegami, ki jih lahko sledimo stoletja nazaj. Mnogo od tega so praznovali na podoben način že stari Grki in Rimljani. Toda že ti so to prevzeli od starega Orienta, od Egipčanov do starih ljudstev v Mali Aziji. Torej marsikatera naša šega izvira še iz poganskih časov in se ji še danes pozna patina predkrščanskih obredov. Mnogo tega je pozneje prevzela katoliška cerkev in povezala s svojo liturgijo. Marsikaj so k našim šegam dodala posamezna zgodovinska obdobja. Posamezne šege pa so se tudi posodobile, se prilagajale času in se tako ohranile vse do danes. Vse te zimsko spomladanske šege, od novoletnih do šemskih obhodov ob pustu, do cvetnonedeljskih butaric in velikonočnega žegna, tja do vodenja zelenega Jurija ali vegetacijskih prvomajskih obredov, pa nam izpričujejo, da je bilo ljudsko življenje v preteklosti mnogo bogatejše, lepše in prijaznejše. Zato nam tudi še danes ostanki teh starih šeg lahko bogatijo naše današnje dokaj pusto, zdolgočaseno, skomercializirano življenje. Šege pa so tudi še nekaj več, so del naše zgodovine, del bogate zakladnice narodovega izročila, so del naše bogate kulturne dediščine.

V marcu je polovico posta že za nami. Post pa je še tam pred pol stoletja veliko pomenil ljudem v naših krajih. Stara ljudska izročila je cerkev preoblikovala po svoje: postni čas je bil namenjen človekovi sprostitvi, njegovi »posvetnosti«, veseljačenju, uživanju vseh dobrot letine, predvsem še kolin, ki so se vrstile v tem času, pust je bil včasih dobesedno masten okrog ust. S pepelnico je vse to prenehalo. Veseljačenje se je umaknilo resni spokornosti, po obilni težki, mastni hrani se je moral človek podrediti strogemu postu in si sam predpisati strogo dieto. Posvetnost se je morala umakniti spokornosti. Krščanski duh je usmeril ljudi k premišljevanju, v očiščenje duha in telesa in v pripravo na ponovno veselje ob novem velikem prazniku velike noči.

ŠTIRIDESET POSTNIH DNI

Verni slovenski človek je bil nekdanj zvest in natančen pri izpolnjevanju nedarjanje stroge postne discipline. Ko je polnočni zvon naznanil pepelnico, je bilo konec vsake mestne in mastne jedi, vse tja do velike noči. Štirideset dni je trajal post in v tem času se

NAŠE KORENINE

Od zime do cvetne nedelje

je pri nas na kmetih še tja do pred nekaj desetletij povsod belilo samo z oljem ali maslom.

Ponekod gospodinjje še besede špeh niso izgovorile, na meso nihče še pomislil ni. Prav posebno strogi postni dnevi so bili še postni petki. V nekaterih vaseh v Istri tedaj še mlečnih in jajčnih jedi niso jedli. Ponekod na Štajerskem pa so ljudje ob petkih in tudi ob sredah med štiridesetdnevni postom jedli spet samo mlečno hrano. V Beli Krajini so se ljudje po starih izročilih nekoč ob petkih tako strogo postili, da od noči do noči niso ničesar zaužili, čeprav so delali trdo ves dan. Drugod so ljudje v tem času jedli le dvakrat na dan.

V Škocjanu v naši občini so cerkveni zvonovi naznanili na pustni torek že ob enajsti uri zvečer nastopajoče postne dneve. Ljudje so imeli tedaj še eno uro časa, da so pojedli dobrote postnih dni, predvsem še vse meso. Gospodinjje so zvečer celo vse posode, zlasti še lesene, dobro poribale, da se jih ne bi držala mast, kajti odtlej so vsa jedila belili z maslom, oljem ali mlekom. Še do zadnje vojne so se posta strogo držali, med vojno pa na stroge postne dneve jedli le ovsen sok, ki so ga pripravili na vodi ali na mleku. Na pepelnico sredo pa so največ ljudje jedli le črni kruh in pili vodo ali pa koruzni močnik in vodo. Pred skorajda tridesetimi leti sem lahko še v teh krajih ugotovil, da se ljudje držijo posta sicer že manj in da se je uveljavilo pravilo, da se ljudje smejo na postne dneve do sitega najesti le dvakrat. Prvič jedo dopoldne okrog devete ure, drugič pa popoldne med četrto in peto uro. Obroki v teh dneh so bili še takrat skromni: kava in kruh, koruzni močnik, prežganka, mlečen riž ali mlečna kaša.

Toda ne samo pri jedi, tudi pri pijači so se naši predniki postili. S pepelnico so prenehale tudi vse zabave. Na Dolenjskem se še citer, niti »trstink« (ustnih orglic) do velike noči ni nihče dotaknil, harmonika se v tem času ni oglasila, fantovsko petje in ukanje na vasi je

bilo prepovedano, in še vasovanje je bilo omejeno. Tobakarji so na pustni večer svoje dni pokadili zadnjo čedro in si ves post niso privoščili niti enega dima. Pri ženskah se je post poznal celo v noši, opustile so vsa pisana oblačila in svilenе robe, nosile so samo črne rute.

CVETNI TEDEN

Cvetni teden, to je teden pred cvetno nedeljo, je prav tako poln plodnostnih čarobnih obredij. Ljudje so nekoč menili, da je ta teden najbolj gođen za obdelovanje vrta, za sajenje in sejanje rož. Ljudstvo je povezovalo ime cvetnega tedna s cvetjem. Cvetna nedelja je praznovanje spomina Kristusovega prihoda v Jeruzalem. Cerkev je to praznovala s posebnimi obredji, kot igro, ki je obnavljala evangelijske dogodke. Skoraj v vseh krajih Slovenije pa so na cvetno nedeljo nosili in še nosijo k blagoslovu oljčne vejice ali butarice v spomin na palmovce, ki so jih v Jeruzalemu polagali pred Jezusa, ko je prišel na oslu v mesto.

Ze sama imena, pa tudi sestava butaric so v raznih krajih Slovenije različna, omejili se bomo na tiste iz naših krajev in to še predvsem na starejša poročila. V okolici Zagradca in v Suhikrajini pravijo cvetni butari tudi »kravji žegen« in to zato, ker so zimzelena in bršljana iz cvetne butare deležne tudi krave. Tu priložijo v butaro še vejice vseh vrst sadnega drevja in mladice vinske trte. Nekateri so dajali v butaro tudi nekaj krompirjev in brinov vršiček. Med lesom v butari mora biti tudi oljčna vejica, ki so jo jasno morali kupiti. Butaro je vedno sestavil oče, gospodar ali starejši sin, k žegnu pa jo je nesel deček ali tudi deklica. Če niso imeli otroka pri hiši, so ga zato najeli in je zato dobil na veliko noč tri pirhe in kolaček.

»Mladina od blagoslova na moč hiti domov, pravijo, da bodo temu, ki pride domov prvi, krave bolj zdrave in mu ne bodo bezljale... butaro razkopljejo ter po-

smučajo mačice in zelenje. Dobi jih vsa živina v hlevu, samo svinje ne. Dokler živina ne dobi tega žegna, je ne ženejo na pašo. Žegen dajo tudi še enkrat kravi, ko se oteli in povrže telička. Drug blagoslovljeni les pa shranijo, da ga dan pred kresom ponesejo na polje, kjer vtaknejo v vsake vrste žita po eno šibo. Iz oljke naredijo križce, ki si jih zataknejo k vsakemu posloju po enega, v hiši pa k vsakemu oknu. Tako je poročal pred petdesetimi leti Janez Kuhelj, posestnik iz Kltnege vrha pri Zagradcu. Podobno poročilo je poslala Joža Janežič s Police, da imajo tam navado, da naredijo križce iz oljčnih lističev in da blagoslovljeni les trikrat na leto nesejo na njive in ga zasadijo v zemljo.

V Češnjicah pri Sentvidu pa so sestavljali cvetno butarico iz 33 paličic kot spomin na Jezusovih 33 let življenja na zemlji. Trak s katerima so povezali paličice: bršljan, virh in vrbove mačice, pa je pomenil vezi, s katerimi je bil Jezus zvezan. Butara je morala imeti na vrhu tudi križ, med šibjem pa še na krlhje narezan semenski krompir in »božji les«, ki so ga zatikali za streho za varstvo hiše, krompirjeve krlhje pa so dali h krompirju, ki je bil pripravljen za sajenje. V Mali vasi so prav tako nosili blagoslovljen les na njive, da bi jih »Bog požegnal«, tudi kravam so dajali malo žeganega lesa, predno so jih gnali na pašo. V Vrbičju je morala biti butara zvezana iz bršljana, leske, vrha, brinove vejice, mačke, drmelove vejice, medule in oljke.

»V Dobropoljski dolini ljudje uživajo pomaranče in jaboljka, ki so jih navezali na butaro, da bi bili obvarovani strupenih živali. Tu imajo tudi navado, da pokladajo vejice s cvetne butare na njivo, ko orjejo, da bi se žito bolje ohranilo in bilo obvarovano škodljivcev. Nekateri tudi prav na moč hite domov od blagoslova, češ kdor bo prvi, temu bo živina najurnejša.« To je zapisal leta 1934, znameniti dobrepoljski župnik in narodopisec Anton Mrkun.

Tako je bilo še pred drugo svetovno vojno: otroci so od žegna hiteli domov, mačice, žegan les, brinovi vršički in druge sestavine cvetnonedeljskih butar pa so potem služile kkot priprošnje za zdravje živine, boljši pridelek in varno hišo.

EPIGRAMI IZ VIŠNJE GORE

Višnjanje in nova štiripasovna cesta:

Kako mogočno iz naše gase strmimo dol na štiri pase, zakaj zakaj – naenkrat hop, ne gre več cesta v štiri-stop?

Kmetje Starotrčani:

Oh, le zakaj dve leti prej smo dali njive v cestni raj? Še trikrat bi pšenico želi, še trikrat tursč'co v reše deli.

Višnjanje:

Zapravili smo mnogo že starin, še »pulferturn«, več graščin, kako naj zdaj v moderne in kulturne čase oropan polž ponosno jaše?

Dolinci:

Po sredi naše je doline še vedno joj, oh, to ne mine: še vedno tu so same jame, nov urbanizem jih ne gane.

Narobe svet:

Po čem spoznate Višnjo Goro? Da mrtvi le imajo proti hrupni zid, da tam, kjer gre promet prav najbolj noro, da tam asfalta nikdar ne sme bit'.

Investitorjem in izvajalcem cestnih del:

Obljubljali ste Liscu, kozo, boljše čase, slabo na krajših, slabših njivah zelje rase.